

ROZMOWA O SZCZĘŚCIU NIKOŁAJA KARAMZINA I JEJ POLSKI PRZEKŁAD

MAGDALENA DĄBROWSKA

Uniwersytet Warszawski

Wydział Lingwistyki Stosowanej, Instytut Rusycystyki

ul. Szturmowa 4, 02-678 Warszawa, Polska

e-mail: m.dabrowska@uw.edu.pl

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4014-4725>

(nadesłano: 13.07.2018; zaakceptowano 31.08.2018)

Abstract

Nikolay Karamzin's *Conversation about happiness* and its Polish translation

The paper consists of two parts: 1. A presentation of the sketch *Conversation about happiness. Philalet and Melodor* (Moscow 1797) in the context of Nikolay Karamzin's journalistic work, prose and poetry (the sketches *Melodor to Philalet* and *Philalet to Melodor*, *On the happiest lifetime*, *The letters of the Russian voyager*, *To Dmitryev...*) and the reception of the West-European literature in Russia; 2. An analysis of the Polish translation of the *Conversation about happiness* (an annex to *Some thoughts on the human iniquities...* by Sylwester Wężyk Groza, Vilnius 1840) from a literary and historical perspective. The *Conversation about happiness* is a philosophical work and it serves a moralizing function in Groza's publication.

Key words

Enlightenment, Nikolay Karamzin, *Conversation about happiness*, dialogue, reception, translations, Sylwester Wężyk Groza, philosophy, moralism.

Abstrakt

Artykuł składa się z dwóch części: 1. Omówienie szkicu *Rozmowa o szczęściu. Filalet i Melodor* (Moskwa 1797) w kontekście całokształtu publicystyki, prozy i poezji Nikołaja Karamzina (szkice *Melodor do Filaleta* i *Filalet do Melodora*, *O najszczęśliwszym okresie życia*; *Listy podróżnika rosyjskiego*; *Do Dmitrijewa...*) i rosyjskiej recepcji literatury zachodnioeuropejskiej, 2. Rozpatrzenie z perspektywy historycznoliterackiej przekładu na język polski *Rozmowy o szczęściu* (aneks do zbioru Sylwestra Wężyka *Grozy Myśli niektóre nad zdrożnościami ludzkimi...*, Wilno 1840). *Rozmowa o szczęściu* jest utworem filozoficznym, w publikacji Sylwestra Wężyka *Grozy* pełni funkcję moralizatorską.

Słowa kluczowe

Oświecenie, Nikołaj Karamzin, *Rozmowa o szczęściu*, dialog, recepcja, przekład, Sylwester Wężyk *Groza*, filozofia, moralizatorstwo.

Szkice *Melodor do Filaleta* oraz *Filalet do Melodora* (*Мелодор к Филалету. Филалет к Мелодору*, 1795), *Rozmowa o szczęściu. Filalet i Melodor* (*Разговор о счастье. Филалет и Мелодор*, 1797) i *O najszczęśliwszym okresie życia* (*О счастливейшем времени жизни*, 1803) Nikołaja Michajłowicza Karamzina (1766–1826) tworzą, według określenia Grigorija Makogonienki, oświeceniowy traktat filozoficzny o szczęściu, wyrosły z doświadczeń autobiograficznych i odzwierciedlający ewolucję poglądów pisarza w latach 1793–1803 (Макогоненко, 1984, s. 406 [komentarze]). Na jego powstanie i wymowę rzuci światło korespondencja Karamzina z poetą Iwanem Dmitrijewem, przede wszystkim list z 18 stycznia 1798 roku, w którym autor nie tylko powiadomił o napisaniu *Rozmowy o szczęściu*, ale także – jakby wbrew późniejszym badaczom, widzącym w niej wypowiedź filozoficzną – podkreślił swój sceptyczny stosunek do wszelkich teorii filozoficznych, argumentując to tym, że życie ludzkie toczy się własnym rytmem, wymykającym się próbom teoretyzowania (*Письма Н.М. Карамзина к И. И. Дмитриеву*, 1866, s. 91). W *Rozmowie o szczęściu* Karamzin jawi się jako publicysta i filozof, gdy tymczasem był również poetą lirycznym, prozaikiem w mistrzowski sposób wypowiadającym się zwłaszcza w małych formach prozatorskich (opowieści), wydawcą i tłumaczem, reformatorem rosyjskiego języka literackiego, wreszcie historiografem.

Przedmiotem rozpatrzenia w niniejszym artykule stanie się właśnie *Rozmowa o szczęściu*, ujmowana w kontekście całokształtu spuścizny Karamzina ze szczególnym uwzględnieniem pozostałych części owego „traktatu o szczęściu” oraz z perspektywy polskiej recepcji. Mimo iż w jego drugiej części będzie mowa o przekładzie, nie oznacza to, że wpisuje się on w nurt badań translatorycznych. Uwagi o takim charakterze odegrają tylko pomocniczą rolę w procesie odtworzenia okoliczności zaistnienia tego mało znanego szkicu Karamzina na gruncie polskim.

U genezy wszystkich wymienionych utworów legło doświadczenie rewolucji francuskiej, której początki pisarz widział na własne oczy w czasie podróży po Europie w la-

tach 1789–1790 i potem opisał je w *Listach podróżnika rosyjskiego (Письма русского путешественника)*. Bezpośrednią odpowiedź na wypadki we Francji stanowią *Melodor do Filaleta* i *Filalet do Melodora*, nazwane przez Jurija Łotmana „rozmyślaniami historyczno-politycznymi w dwóch listach” (Лотман, 1997, s. 227)¹. W przekonaniu Makogonienki, tytułowi Melodor i Filalet występują nie jako dwie różne postaci, lecz jako „głosy duszy» samego Karamzina: (...) strapionego i skłopotanego Karamzina starego i Karamzina nowego, poszukującego nowych, odmiennych od wcześniejszych ideałów życiowych, próbującego znaleźć wyjście z sytuacji, która wstrząsnęła całą Europą” (Макогоненко, 1984, s. 23–24). „O wieku Oświecenia, nie poznają cię – we krwi i płomieniach nie poznają cię – pośród zabójstw i zniszczeń nie poznają cię” – pisze Melodor do Filaleta, przypominawszy uprzednio ich niedawne wspólne rozważania o porządku świata i prawości człowieka: „czy pamiętasz, jak zestawiając ze sobą różne czasy, stare z nowymi, szukaliśmy i odnajdywaliśmy dowody miłej dla nas myśli, że ród ludzki wznosi się i chociaż powoli, chociaż nierównym krokiem, ale nieprzerwanie zbliża się do doskonałości duchowej?, (...) kto bardziej od nas sławił wartości wieku osiemnastego: światło filozofii, złagodzenie obyczajów, subtelność rozumu i uczucia (...) itd. itd.?” (Карамзин, 1984d, t. 2, s. 178–179). Przejście od optymizmu do pesymizmu czy raczej, według sugestii Łotmana, od „połączenia optymizmu teoretycznego z praktycznym pesymizmem” (Лотман, 1997, s. 228), jak można odczytać słowa Melodora o niepewnym kroku ludzkości na drodze ku doskonałości, dokonało się w sposób gwałtowny i, zdawać by się mogło, nieodwracalny. Poczynając od szkicu *Filalet do Melodora*, negatywne nastroje zaczynają stopniowo słabnąć, wypierane przez ostrożną wiarę w człowieka i możliwość osiągnięcia szczęścia. Rewolucja francuska była jednym z dwóch wydarzeń, o zupełnie różnym charakterze, które podważały przeświadczenie intelektualistów oświeceniowych o porządku świata. Drugim (a chronologicznie pierwszym) było trzęsienie ziemi w Lizbonie w 1755 roku, do którego Karamzin pośrednio odniósł się w szkicu *O moskiewskim trzęsieniu ziemi 1802 roku (О московском землетрясении 1802 года)* (Домбровска, 2017, s. 11–20).

Melodor do Filaleta i *Filalet do Melodora* mają formę listów: nadawca pierwszego jest adresatem drugiego i na odwrót. *Rozmowę o szczęściu* wypełnia dialog postaci o tych samych imionach (wymienionych w podtytule), rozpoczęty oraz zakończony przez Filaleta i składający się z trzydziestu dziewięciu jego wypowiedzi oraz trzydziestu siedmiu wypowiedzi Melodora. Wymiana listów (*Melodor do Filaleta*, *Filalet do Melodora*) i rozmowa (*Rozmowa o szczęściu*) odbywa się z udziałem wyrażiciela prawdy i pieśniarza, na co wskazują ich imiona (o greckim pochodzeniu). Albo inaczej, jak proponuje Łotman: „dialog toczy się między filozoficzną i poetycką naturą ludzkiej osobowości” (Лотман, 1997a, s. 230). Ostatnie ogniwo traktatu – *O najszczęśliwszym okresie życia* – opiera się na tradycyjnej narracji pierwszoosobowej. Karamzinowi nie była już wtedy potrzebna konfrontacja punktów widzenia, która zadecydowała o wyborze formy dialogowej w dwóch poprzednich ogniwach. Niemniej pierwiastek dialogowy jest obecny także w tym utworze za sprawą polemiki prowadzonej z Jeanem-Jacquesem Rousseau, Aleksandrem Pope i Gottfriedem Wilhelmem Leibnizem, przede wszystkim jednak – od pierwszego zdania – z Ciceronem jako autorem dialogu *Katon*

¹ Tu i dalej, o ile nie podano inaczej, przekład własny – M. D.

Starszy o starości (zob. Dąbrowska, 2016, s. 47–58; por. Kowalski, 2011, s. 119–131). W *Melodorze do Filaleta* i *Filalecie do Melodora* problem szczęścia jest jedynie zaznaczony, w dwóch następnych utworach wysuwa się na plan pierwszy: o ile *Rozmowa o szczęściu* zawiera próbę odpowiedzi na ogólne pytanie, czym jest szczęście, podjętą przez pesymistę Melodora i optymistę Filaleta, o tyle szkic *O najszczęśliwszym okresie życia* wypełniają rozważania nad tym, kiedy w życiu ludzkim przypada okres największego szczęścia. Jeżeli Cyceron dostrzegał wartość w każdej fazie życia, łącznie ze starością, i nawoływał do pełnego ich wykorzystania, to Karamzin pełnię szczęścia widział w dojrzałości, gdy „wszystkie zdolności duchowe działają w swej pełni, a siły fizyczne jeszcze znacząco nie osłabły” (Карамзин, 1984b, t. 2, s. 204). Dialog Cycerona jest „pochwałą wieku późnego” i jednocześnie „skierowaną do siebie konsolacją” (Stabryła, 1995, s. 18), *Rozmowa o szczęściu* to pochwała późnej dojrzałości. Swoje stanowisko w tej sprawie Karamzin wyraził w dalszej części przywołanego na początku listu do Dmitrijewa, kiedy stwierdził, że „nie chciałby dożyć starości”, gdyż „lepiej jest żyć niedługo, ale umrzeć dobrze, czyli spokojnie, cicho, bez wielkiego cierpienia” (*Письма Н. М. Карамзина...*, 1866, s. 91).

Wracając do kwestii umiejscowienia utworów składających się na „filozoficzny traktatu o szczęściu” w całościście spuścizny pisarza rosyjskiego, można dodać, że korespondują one z wieloma jego dziełami, zarówno prozatorskimi, przede wszystkim *Rycerzem naszych czasów* (*Рыцарь нашего времени*, 1793), jak i poetyckimi, by wymienić chociażby wiersz *Do Dmitrijewa w odpowiedzi na jego wiersz, w którym żali się na krótkotrwałość szczęśliwej młodości* (*Послание к Дмитрию, в ответ на его стихи, в которых он жалуется на скоротечность счастливой молодости*, 1794). W Leonie, bohaterze *Rycerza naszych czasów*, Natalia Koczetkowa dostrzegła cechy Melodora z *Rozmowy o szczęściu* (Кочеткова, 1984, s. 98). Wiersz *Do Dmitrijewa...* oraz szkice *Melodor do Filaleta* i *Filalet do Melodora* Łotman uznał za kluczowe utwory drugiego tomu almanachu „Aglaja” („Аглая”), odsłaniające utratę wiary w człowieka i świat (Лотман, 1997b, s. 323). Za Anatolijem Priedtieczenskim warto przypomnieć, że pesymistyczny wydźwięk miały również pochodzące z tego samego okresu wiersze Karamzina *Do Aleksandra Aleksiejewicza Pleszczajewa* (*Послание к Александру Алексеевичу Плещееву*, 1794) oraz *Do samego siebie* (*К самому себе*, 1795) (Предтеченский, 1961, s. 74).

Rozmowa o szczęściu trafiła do rąk czytelników w wydaniu książkowym w 1797 roku w Moskwie (Карамзин, 1797). W przekładzie polskim znalazła się w zbiorze *Myśli niektóre nad zdrożnościami ludzkimi...*, wydanym w Wilnie w 1840 roku, jako, zgodnie z określeniem w podtytule, „dodatek” do niego ([Wężyk Groza, 1840], s. 95–120)². Za wydaniem zbioru stał Sylwester Wężyk Groza (1793–1849), pisarz pochodzący z Podola, starszy brat Aleksandra, bardziej od niego znanego literata, poeta, autor powieści obyczajowych *Powieść podolsko-ukraińska, wzięta z rzeczywistych obrazów* (1842), *Pan Justynian żeniący się* (1846) i *Hrabia Ścibor na Ostrowcu* (1848), wydawca *Pamiętników i wspomnień rozmaitych* (1848), tłumacz dzieł księdza Hugues-Félicité-Roberta de Lamennaisa i badacza starożytności Edwarda Eichwalda, korespondent Józefa Ignacego Kraszewskiego, wreszcie współpracownik „Athenaeum”, w którym ogłosił fragment

² Książkę wydrukował Józef Zawadzki.

Hrabiego Ścibora na Ostrowcu i przekład pracy Eichwalda *O starożytnych siedzibach plemion słowiańskich...* (zob. Śliwińska, Stupkiewicz, 1968, s. 438–439; por. Heleniusz, 1876, s. 286–287). Nazwisko Karamzina jako autora *Rozmowy o szczęściu* zostało wymienione w tekście głównym zbioru (w zapisie: Karamzyn). Strona tytułowa *Mysli niektórych nad zdrożnościami ludzkimi...* zawiera wskazanie na czas ich powstania („pisano przed r. 1831”) oraz motto (słowa włoskiego pisarza Silvio Pellico: „Aby kochać ludzkość, potrzeba umieć patrzeć bez zgorszenia się na jej słabości i jej wady”) ([Wężyk Groza, 1840], *Mysli niektóre...*, s. nlb.). Omawianymi „zdrożnościami” ludzkimi są rozpusta, chciwość, skłonność do luksusu, pieniactwo i niesprawiedliwość, którym poświęcone zostają osobne rozdziały w części głównej. Za słownikiem Samuela Bogumiła Lindego pod „zdrożnością” należy rozumieć „sprawę zdrożną, niedorzeczną, niedorzeczność, błędność”, a przymiotnik „zdrożny” jako „z drogi wybaczący, od drogi odprowadzający” (Linde, 1860, t. 6, s. 994). Przywołanie hasła ze słownika Lindego jest w tym kontekście zasadne, gdyż cytuje je również sam redaktor tomu, w ten sam sposób wyjaśniając, czym jest jedna ze „zdrożności” – lubieżność („skłonność do rozkoszy, upodobanie w lubyh zmysłom rzeczach, zmyślność” (Linde, 1855, t. 2, s. 669; por. [Wężyk Groza, 1840], *Mysli niektóre...*, s. 30). Rozdziały – noszące tytuły *O lubieżności, O chciwości, O zbytku, O pieniactwie* i *O niesprawiedliwości* – poprzedza wykaz źródeł, obejmujący dwanaście pozycji, będących, jak czytamy, „pomimo innych, szczególnie przydatnymi”, oraz artykuł wstępny pod tytułem *Mysli niektóre* ([Wężyk Groza, 1840], *Mysli niektóre...*, s. nlb.). Na źródła składa się dziewięć pozycji obcych (przetłumaczonych na język polski) i trzy rodzime: wśród pierwszych znajdujemy głośną rozprawę Monteskiusza *O duchu praw*, do drugich należą *Teoria Jestestw organicznych* Jędrzeja Śniadeckiego (1804, t. 1), *Nauka obyczajowa o obrzydzeniu występków, wad, przesądów, a zamiłowaniu prawdy, cnoty, przymiotów towarzyskich do kształcenia młodzieży na dobrych ludzi, obywateli i urzędników stosowana* Andrzeja Markiewicza (1810) oraz *Porządek fizyczno-moralny, czyli Nauka o należytościach i powinnościach człowieka wydobytych z praw wiecznych, nieodmiennych i koniecznych przyrodzenia* Hugo Kołłątaja (1810, t. 1). Przypisy autorskie do wstępnych *Mysli niektórych* wskazują na to, że do pracy nad zbiorem Groza wracał po wymienionym na stronie tytułowej roku 1831: w jednym z nich przyznał, że „przed wydaniem na świat tego pisma doszła do rąk [jego – M. D.] książka o charakterach rozumów ludzkich [tj. *Charaktery rozumów ludzkich* – M. D.] Michała Wiszniewskiego r. 1837 w Krakowie wydana” ([Wężyk Groza, 1840], *Mysli niektóre...*, s. 14). Zbiór, mający charakter kompilatorski, powstał w celach moralizatorskich, głównie z myślą o młodzieży: „przez łagodne przestrogi, niewinną od zepsucia ochronić (...) lub nadwątloną, na drogę naprowadzić cnoty” ([Wężyk Groza, 1840], *Mysli niektóre...*, s. 7). Autor wychodził z założenia, iż „każdy człowiek ma w sobie zaród złych i dobrych skłonności”, czego powinien mieć świadomość i z tą świadomością winien zwalczać pierwsze, bowiem „z wszystkich zwycięstw nie masz świetniejszego, jak zwycięstwo nad własnymi zdrożnościami” ([Wężyk Groza, 1840], *Mysli niektóre...*, s. 11; 12). Każdy z pięciu rozdziałów, poświęconych wadom, które „szczególniej serca ziomeków (...) ogarnęły” ([Wężyk Groza, 1840], *Mysli niektóre...*, s. 29), ma taką samą budowę: otwiera go motto wprowadzające w tytułowy temat, główną część tworzą rozważania teoretyczne z przywołaniem literatury przed-

miotu, całość zamyka opowieść fabularna, historia kogoś lub czegoś jako ilustracja wyłożonych treści.

Rozmowa o szczęściu Karamzina jest zatem jedyną pozycją w zbiorze Sylwestra Wężyka Grozy o konstrukcji dialogowej, skłaniającą do zastanowienia, czym jest dialog: wydarzeniem komunikacyjnym, strukturą sytuacyjną, relacją międzypodmiotową czy formą językową? (Stoff, 2010, s. 305), czy też, co wydaje się w danym przypadku właściwą odpowiedzią, wszystkim tym jednocześnie? Znalezienie się utworu o strukturze dialogowej na warsztacie tłumacza nasuwa od razu jeszcze jedną refleksję teoretyczną, mianowicie odsyła do pracy Dereka Attridge'a o „jednostkowości literatury”: skoro „jednostkowość dzieła literackiego powstaje dzięki jego istnieniu jako serii określonych słów w określonym porządku”, który „może obejmować przestrzegany układ strony albo użycie pauz i innych środków artykulacji w mowie” (Attridge, 2007, s. 97, 107), to przed tłumaczem dzieła w formie dialogu stoją większe wyzwania niż przed tłumaczem dzieła o dowolnej innej formie, dialog ma bowiem swoją dramaturgię, wynikającą z następstwa replik i ich tonacji uczuciowej.

Jeśli potraktujemy *Rozmowę o szczęściu* jako środkowe ogniwo większej całości, traktatu o szczęściu w trzech częściach, to w sposób naturalny nasunie się pytanie, czy tak samo widział ją redaktor *Myśli niektórych nad zdrożnościami ludzkimi...*, lub czy w ogóle wiedział o istnieniu pozostałych części? Do udzielenia odpowiedzi twierdzącej nie ma podstaw. W polskim zbiorze *Rozmowa o szczęściu* Karamzina występuje jako pozycja jednostkowa, nie zaś część większej całości. W wyniku tego zatarł się kontekst rewolucji, kluczowy przy odczytywaniu *Melodora do Filaleta* i *Filaleta do Melodora*, nie do uchwycenia stała się ewolucja poglądów na świat, zarysowująca się wyłącznie w procesie lektury wszystkich trzech utworów. Polski czytelnik nie miał więc świadomości przynależności *Rozmowy o szczęściu* do owej większej całości. W zamian otrzymywał jednak coś innego, mógł dostrzec bowiem korespondowanie tego utworu Karamzina z innymi – usytuowanymi przed nim – częściami składowymi *Myśli niektórych nad zdrożnościami ludzkimi...*, w których poruszony został temat szczęścia. Na plan pierwszy wysuwa się wśród nich zabarwiony stoicyzmem wiersz Walentego Górskiego (*Grunt trwałej szczęśliwości wewnętrzna spokojność...*), przytoczony we fragmencie w rozdziale *O chciwości* ([Wężyk Groza, 1840], *Myśli niektóre...*, s. 47 (*O chciwości*)). Polski poeta uczy, że warunkiem osiągnięcia szczęścia jest zachowanie spokoju, pisarz rosyjski dopowiada, iż „być więc szczęśliwym, jest to być wiernym wykonawcą mądrych przepisów natury, a jako te odnoszą się do powszechnego dobra, i są przeciwne złemu; tak być szczęśliwym jest to jedno, co być dobrym” ([Wężyk Groza, 1840], *Myśli niektóre...*, s. 120 (*Rozmowa o szczęściu. Przekład z Karamzyna*)). Jest to puenta *Rozmowy o szczęściu*. Jak widać, poszczególne rozdziały zbioru przygotowują grunt pod *Rozmowę o szczęściu*, która z kolei zamyka skupione wokół problemu szczęścia linie tematyczne zbioru, stawia „kropkę nad «i»”.

Jeżeli spojrzymy na *Rozmowę o szczęściu* jako na samodzielną całość, to znowu okaże się, że pewne treści przekazywane przez autora zniekształciły się, zatarły czy wręcz zgubiły pod ręką tłumacza. Widać to już na samym początku utworu, gdy Filalet stwierdza, że wystarczyło mu kilka minut, by dostrzec zadumanie Melodora; tymczasem polski tłumacz „od kilku minut” zmienia na „od dawna” (por. Карамзин, 1984c, t. 2, s. 190; ([Wężyk Groza, 1840], *Myśli niektóre...*, s. 95 (*Rozmowa o szczęściu*).

Przekład z *Karamzyna*)), co powoduje modyfikację relacji czasowych, sugeruje czytelnikowi, że poglądy Melodora są trwałe, zakorzenione i ugruntowane, a co za tym idzie, że dialog postaci rozwinie się raczej według logiki sprzeczności niż logiki zgody (por. Tokarz, 2010, s. 271). Nie ta jednak różnica między oryginałem a tłumaczeniem jest najważniejsza. Polski tłumacz potraktował utwór Karamzina z dużą swobodą, co oznacza, że wprawdzie zachował konstrukcję dialogową, rozpisanie na głosy Filaleta i Melodora (u niego: Filoleta i Meliodora), poczynając od pierwszej – zacytowanej – wypowiedzi Filaleta, a skończywszy na monologu tegoż, zakończonym – również zacytowaną – puentą, ale pominął niektóre partie dialogu, powodując rozmycie się jego dynamiki i utratę pewnych kontekstów interpretacyjnych. Więcej niż z tłumacza było w nim bowiem z moralisty i to z moralisty stawiającego sobie za cel stworzenie jasnego, czytelnego przekazu, wolnego od skomplikowanych struktur myślowych i dodatkowych punktów odniesienia (por. Kowalczyk, 1977, s. 9–10). Innymi słowy, jego czytelnik miał nie tyle zastanawiać się, nad tym, co ma przed oczyma, ile po prostu przyjąć to do wiadomości, a to, o czym czytał, miało stanowić przejrzysty wykład zasad moralnych. Stąd tłumacz opuścił partie, które mogłyby wyrzucić negatywny – jeśli nawet nie deprawujący, to przynajmniej nieugruntowujący – wpływ na czytelników. Do takich należał opis zakochanych pastuszków, osadzony w konwencji sielankowej, który zastąpił wskazującym właśnie na ową literacką sferę ich „funkcjonowania” komentarzem: „zostawiam mówcom i poetom obronę i pochwałę miłości, powiem o innych skłonnościach...” ([Wężyk Groza, 1840], *Myśli niektóre...*, s. 103 (*Rozmowa o szczęściu. Przekład z Karamzyna*)). Tą „inną skłonnością” stała się chciwość, której w zbiorze poświęcił, jak wiemy, osobny rozdział. Jest to jeden z dowodów na to, że w *Rozmowie o szczęściu* następuje wspomniane wcześniej „domknięcie” tematów podjętych w poprzednich częściach *Myśli niektóre nad zdrożnościami ludzkimi...* Wśród fragmentów pominiętych z powodu zbytniego, zdaniem tłumacza, „obciążenia intelektualnego” znajduje się porównanie Melodora do Don Kichota: w oryginale czytamy, że Melodorowi „znudziło (...) się być Don Kichotem, uganiać się za wymagowaną Dulcyneą, za pustym marzeniem i śmieszyć ludzi oziębłych (...) płaczącymi westchnieniami” (Карамзин, 1984c, t. 2, s. 190), w przekładzie zaś odwołanie do bohatera Cervantesa zostaje opuszczone i padają tylko słowa Melodora o tym, że „dość się uprzykrzyło [mu – M. D.] upędzać za tą próżną marą” ([Wężyk Groza, 1840], *Myśli niektóre...*, s. 98 (*Rozmowa o szczęściu. Przekład z Karamzyna*)). Ogólny wydźwięk deklaracji postaci zostaje więc w przekładzie zachowany, ale bez „zaangażowania” dodatkowego kontekstu. Pominięcie porównania z Don Kichotem oznacza jednak, że został utracony związek z innymi dziełami Karamzina, w których pojawiał się obraz Don Kichota z całym bogactwem jego symboliki. Za Natalią Koczetkową warto przypomnieć raz jeszcze, że Leon z *Rycerza naszych czasów* ma cechy Melodora z *Rozmowy o szczęściu* (zob. Кочеткова, 1984, s. 71–99). Znaczący jest również sam tytuł tego utworu – *Rycerz naszych czasów*, jeśli przypomnimy, że na deklarację Melodora Filalet odpowiedział: „jest to dola wszystkich rycerzy na świecie” (Карамзин, 1984c, t. 2, s. 190).

Utwory Nikołaja Karamzina były tłumaczone na język polski od 1798 roku (przekład *Julii*, uważny za utracony, ale odnotowany przez bibliografów Karola Estreichera (Estreicher, 1903, cz. 3, t. 8(19), s. 109) i Stiepana Ponomariowa (Пономарев, 1883,

passim)) lub od 1802 roku (wydanie w Wilnie przekładu Ignacego Buysona pierwszej części *Listów podróżnika rosyjskiego*). *Rozmowa o szczęściu* reprezentuje publicystykę pisarza, zróżnicowaną wewnątrz, a w tym przypadku mającą zabarwienie filozoficzne. Niemniej, co należy jeszcze raz podkreślić, tłumacz postrzegał ten utwór wyłącznie jako część zbioru *Myśli niektóre nad zdrożnościami ludzkimi...* i ten punkt widzenia przekazywał czytelnikowi.

Bibliografia

- Attridge, D. (2007). *Jednostkowość literatury*. Przeł. P. Mościcki. Kraków: Universitas.
- Cycon, Marek Tulliusz (1995). *Katon Starszy o starości*. Przeł. W. Klimas. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Dąbrowska, M. (2016). Młodość i starość (według) Nikołaja Karamzina. *Slavica Wratislaviensia*, t. 163 (*Wielkie tematy kultury w literaturach słowiańskich*, t. 12). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 47–58.
- Estreicher, K. (1903). *Bibliografia polska*. Cz. 3. T. 8 (19). Kraków: Spółka Księgarzy Polskich.
- Heleniusz, E. [Iwanowski, E.] (1876). *Wspomnienia lat minionych*. T. 1–2. Kraków: [nakł. aut.].
- Kowalczyk, W. (1977). O polskich tłumaczeniach utworów Mikołaja Karamzina. *Slavia Orientalis*, nr 1, s. 9–10.
- Kowalski, H. (2011). Spokój czy smutek? Koncepcja starości w pismach Marka Tulliusza Cyconera. *Vox Patrum*, t. 56 (31), s. 119–131.
- Linde, S. B. (1855). *Słownik języka polskiego*. Wydanie drugie, poprawne i pomnożone. T. 2. Lwów: staraniem i nakładem Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. [wyd. 3 fotooffs. – 1951: Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy].
- Linde, S. B. (1860). *Słownik języka polskiego*. Wydanie drugie, poprawne i pomnożone. T. 6. Lwów: staraniem i nakładem Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. [wyd. 3 fotooffs. – 1951: Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy].
- Stabryła, S. (1995). *Wstęp*. W: Cycon, Marek Tulliusz. *Katon Starszy o starości*. Przeł. W. Klimas. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Stoff, A. (2010). *O personalistycznym paradoksie dialogu*. W: Krajewska, A., Ulicka, D., Dobrowolski, P. (red.). *Dramatyczność i dialogiczność w kulturze*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, s. 305–315.
- Śliwińska, I., Stupkiewicz, S. (red.) (1968). *Bibliografia literatury polskiej: Nowy Korbut*. T. 7 (*Romantyzm*). Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Tokarz, B. (2010). *Od dialogu do transgresji*. Krajewska, A., Ulicka, D., Dobrowolski, P. (red.). *Dramatyczność i dialogiczność w kulturze*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, s. 269–282.
- [Wężyk Groza, Sylwester] (1840). *Myśli niektóre nad zdrożnościami ludzkimi z dodatkiem Rozmowy o szczęściu przez S.W.G.* Wilno: w drukarni Józefa Zawadzkiego, s. 95–120.
- Домбровска, М. (2017). Заметка Н. М. Карамзина „О московском землетрясении 1802 года” в структуре „Вестника Европы”. W: Dohnal, J. (red.). *Zlomová období ruské kultury z pohledu literatury (Karamzin, Leskov, Merežkovskij, Babel)*. Brno: Tribun EU, s. 11–20.
- Карамзин, Н. М. (1797). *Разговор о счастии. Филалет и Мелодор*. Москва.
- [Карамзин, Н. М.] (1866). *Письма Н. М. Карамзина к И. И. Дмитриеву*. Санкт-Петербург.
- Карамзин, Н. М. (1984a). *Сочинения в двух томах*. Т. 1–2. Ленинград: Художественная литература.

- Карамзин, Н. М. (1984b). *О счастливейшем времени жизни*. W: Карамзин, Н. М. *Сочинения в двух томах*. Т. 2. Ленинград: Художественная литература, s. 204–206.
- Карамзин, Н. М. (1984c). *Разговор о счастье*. W: Карамзин, Н. М. *Сочинения в двух томах*. Т. 2. Ленинград: Художественная литература, s. 190–203.
- Карамзин, Н. М. (1984d). *Мелодор к Филалету*. W: Карамзин, Н. М. *Сочинения в двух томах*. Т. 2. Ленинград: Художественная литература, s. 178–183.
- Кочеткова, Н. Д. (1984). „Исповедь” в русской литературе XVIII в. W: Прийма, Ф. Я. (red.). *На путях к романтизму*. Ленинград: Академия наук СССР. Институт русской литературы, s. 71–99.
- Лотман, Ю. М. (1997a). *Карамзин. Сотворение Карамзина. Статьи и исследования 1957–1990. Заметки и рецензии*. Санкт-Петербург: Искусство – СПб.
- Лотман, Ю.М. (1997b). *Эволюция мировоззрения Карамзина (1789–1803)*. W: Лотман, Ю. М. *Карамзин: сотворение Карамзина: статьи и исследования 1957–1990: заметки и рецензии*. Санкт-Петербург: Искусство – СПб, s. 312–348.
- Пономарев, С. (1883). *Материалы для библиографии литературы о Н. М. Карамзине: к столетию его литературной деятельности (1783–1883)*. Санкт-Петербург: Типография Императорской Академии наук.
- Предтеченский, А. В. (1961). *Общественно-политические взгляды Н. М. Карамзина в 1790-х годах*. W: Берков, П. Н. (red.). *Проблемы русского просвещения в литературе XVIII века*. Москва; Ленинград: Издательство Академии наук СССР, s. 63–78.